

юридических норм, требований, законов, инструкций, уставов и различных предписаний приводит к возникновению негативных изменений в психике курсантов ВУЗов системы МВД.

2. Наиболее высокая степень проявления негативных психических состояний наблюдается у курсантов первого курса. В дальнейшем, к четвертому курсу, указанные изменения в психике ослабевают, а психоэмоциональное напряжение снижается вследствие активизации приспособительных механизмов их психической деятельности.

3. Для оптимизации процесса социализации личности курсантов, ослабления противоречий взаимодействия их с законом и, как следствие, уменьшения уровня отрицательных изменений в психике, следует изучить психологическую специфику их учебно-служебной деятельности, обосновать условия снижения психоэмоционального напряжения и разработать комплекс мер психологической коррекции возникающих у них негативных изменений психики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Збірник нормативних актів по роботі з персоналом Національного університету внутрішніх справ /Упорядн.: В.І. Московець, О.В. Леміщенко, С.М. Яровий. –Харків: НУВС, 2004. –137 с.

2. Перелигіна Л.А., Самойлов М.Г. Психологічні аспекти впливу правової регламентації на працівників ОВС // Нормативно-правове забезпечення проходження служби в органах внутрішніх справ України: Матеріали наук.-практ. конф. –Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. –С.71-73.

3. Савченко А.О. Щодо питання реформування відомчої освіти вищих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ України // Там же. –С.143-145.

4. Соціальний захист, психологічна та виховна робота в органах внутрішніх справ України: Збірник нормат. актів з комент. /Упорядн.: В.І. Московець, Д.О. Кобзін, В.В. Мальцев, А.П. Москаленко, І.В.Пахар. –Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2002. –416 с.

5. Оспіщев С.Я. Нормативно-правове забезпечення дисциплінування курсантів вищих навчальних закладів МВС України // Нормативно-правове забезпечення проходження служби в органах внутрішніх справ України: Матеріали наук.-практ. конф. –Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. –С.37-44.

6. Форми та методи здійснення психолого-педагогічного супроводження навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах МВС України /За заг. ред. Г.Є. Гребенюка. –Харків: СтильІздат, 2003. –160 с.

Поступила в редколлегию 13.12.2004

СЕРГІЄНКО Н.П. ВПЛИВ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ НА ПСИХІКУ КУРСАНТІВ УНІВЕРСИТЕТУ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Вивчено специфіку, особливості й механізм соціалізації особистості курсантів вищого навчального закладу системи МВС.

SERGIENKO N.P. INFLUENCE OF THE LEGAL REGULATION ON CADETS MENTALITY OF UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS

Specificity, features and the mechanism socialization persons of cadets of a higher educational institution of system of the Ministry of Internal Affairs is investigated.

Л.О. ШЕВЧЕНКО

канд. психол. наук, доц.

Національний університет внутрішніх справ

УДК 159.955:343.914

МІНЛИВІСТЬ СУБ'ЄКТИВНОЇ ДУМКИ ЗЛОЧИННИЦЬ ЩОДО СКОЄНОГО ЗЛОЧИНУ ПІД ЧАС УВ'ЯЗНЕННЯ

Розглянута суб'єктивна думка засуджених, що скоїли вбивство внаслідок насилля у подружніх стосунках.

Проблема жіночої злочинності майже сторіччя вивчалася кримінологами, соціологами, психологами, педагогами. Її розглядали такі вчені, як Ч. Ломброзо, Г. Ферреро,

М.Н. Гернет, Ю.М. Антонян, Ю.О. Васильєва, Г.Ф. Хохлаков, В.Ф. Пирожков, К. Бартол, Є.Г. Самовічев, В.А. Серебрякова, О.Д. Ситковська, Р. Блекборн та ін., результати їх

досліджень вже стали класичними [1-4]. Але нова соціальна ситуація, а саме становлення України як правової держави, дало можливість долучитися до багатьох міжнародних законів, які були рафіковані урядом, тому проблема кримінальної відповідальності, зокрема жінок, стала значущим соціальним чинником, і потребує пильного розгляду з правових, соціальних та психологічної точок зору.

При вивченні шляхів становлення протиправної поведінки людини повинна вивчатися її поведінка до скоєння злочину, а саме враховуватися ті чинники, які призвели до скоєння злочину; поведінка під час скоєння злочину та відбування покарання, а також поведінка після звільнення з місць позбавлення волі. Всі ці етапи вивчення поведінки мають певні специфічні особливості, особливо, якщо це торкається злочинної поведінки жінок. Адже проблема жіночої злочинності – це складне соціальне явище і зіставлення чоловічої та жіночої злочинності показує кількісні та якісні відмінності в структурі злочинності, але не розкриває механізм дії соціальних чинників на поведінку чоловіків і жінок, під час здійснення злочину, в період досудового слідства і розгляду справ в суді, а також суб'єктивного відношення до скоєного діяння.

Актуальність та новизна нашого дослідження пов'язана з оптимізацією застосування міжнародних стандартів прав людини і жінки у сфері кримінального судочинства, а також із тим, що суспільство й до теперішнього часу неадекватно сприймає й оцінює жіночу злочинність, розуміє особистість злочинниць і пояснює причини злочинної поведінки жінок.

Методологічною основою дослідження є системно-структурний діяльнісний підхід; теорія єдності психіки і діяльності; соціальна обумовленість і мінливість психічних процесів; положення щодо взаємозв'язку і взаємообумовленості явищ, які дозволили розглянути суб'єктивне відношення до обставин, які сприяли здійсненню злочину; до обставин, які не були враховані при розгляді справи; до скоєного злочину; до вироку суду в умовах одностатевого, однорідного соціального середовища місць позбавлення волі.

Дослідження проводилося на базі Качанівської виправної колонії Харківської області (№ 54), де відбувають покарання жінки, вперше засуджені до позбавлення волі. Вибірка була обмежена за ознаками статі та віку. Основний контингент жінок-злочинниць, що скоїли злочини проти життя і здоров'я осіб, складають жінки у віці 26-45 років. Це найчисленніша категорія жінок, що відбувають покарання у вигляді позбавлення волі. Звертає на себе увагу той факт, що кількість вбивств, скоєних жінками, з року в рік зростає, вони скоюються жінками всіх вікових груп, за винятком групи 18-20 років.

Контрольна група була представлена працівниками адміністрації Качанівської виправної колонії Харківської області цього ж віку та статі, всього 37 осіб. Розбіжності за віком у групах статистично незначущі.

Мета дослідження: виявити суб'єктивне відношення (думку) жінок-злочинниць щодо скоєного злочину та його розгляду під час досудового слідства і слухання справи в суді.

У дослідженні були використані наступні методи:

1) для вивчення особистісної думки злочинниць була

запропонована анкета, яка містила наступні питання:

- Хто міг допомогти Вам усунути обставини, які призвели до здійснення злочину?

- Чи міг в таких умовах опинитися чоловік і поступити так само, як Ви?

- Що вплинуло на час і спосіб здійснення злочину?

- Які обставини не були враховані при розгляді справи і чому?

- Чи вважаєте Ви себе винною в скоєнні злочину?

- Чи все врахував суд при призначенні покарання?

- Чи згодні Ви з вироком суду?

(Відповіді на ці питання давалися особисто опитуваною).

2) методика «Ціннісний спектр» Д.О. Лентьева, являє собою список найбільш абстрактних цінностей, складений на базі переліку буттєвих цінностей за А. Маслоу [5]. Досліджувані повинні були в запропонованому бланку зробити відмітки, після чого була складена зведена таблиця, дані якої аналізувалися.

3) опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» в інтерпретації Є.Ф. Бажина, Є.А. Голинкіної та А.М. Еткінда [6], в якому запропоновано 44 твердження, що торкаються різних сторін життя та відношення до них досліджуваних. Методика дозволяє дослідити: як і де опитувані локалізують контроль над значущими для себе подіями – вважають, що все, що з ними відбувається, є проявом зовнішніх сил, чи вони є проявом власної діяльності.

Крім того, були вивчені матеріали зошитів індивідуальної роботи, особових справ, картотеки первинної діагностики психолога на цих засуджених. Для систематизації даних учасників дослідження була створена картотека, яка включала кодоване ім'я опитуваної, її вік, статтю, строк покарання, рівень освіти, сімейний стан та ін.

Після анкетування було відібрано 203 особи, які вчинили злочини проти життя і здоров'я громадян, а також злочини проти майна громадян, зв'язані з насильством або загрозою його застосування. До цього числа не були включені особи, які мають психологічні аномалії, перебувають в явно вираженому депресивному і апатичному стані, та проходять первинний курс лікування від алкоголізму або наркоманії.

За матеріалами картотеки, складеної під час анкетування з числа опитаних засуджених, за скоєння вбивства мали судимих батьків (або одного з них) 17,4 %. Вивчення питання про взаємозв'язок показника судимості батьків і характеру злочинів, скоєних жінками, показало, що з числа засуджених, наприклад, за крадіжки, мали судимих батьків 19,4 %. У частини опитаних в сім'ях були судимі не тільки батьки, але й інші члени сім'ї – брати, сестри, дядьки, тітки. Так, серед тих, що вчинили злочин у віці від 18 до 25 років, проживали спільно з раніше судимими старшими братами і сестрами 25 % опитаних; у віці від 26 до 35 років – 10,5 %; в інших вікових групах відомостей не отримано. Можна зробити попередній висновок у констатуючому експерименті, що судимі родичі найбільш негативно впливають на осіб молодіжного віку, тобто соціально адаптована сім'я звичайно грає роль стримуючого чинника, який перешкоджає здійсненню злочину, а значить між злочинною діяльністю і сімейним станом жінок є певна залежність.

У злочинниць, які брали участь в анкетуванні, у фак-

тично шлюбних відносинах були 51,8 %, в розлученні – 17,7 %, третина опитаних перебувала в повторному шлюбі, сім'я збереглася лише у 14,7 %.

Наслідки позбавлення волі для жінки щодо збереження сім'ї є більш важкими, ніж для чоловіків, оскільки розпад сімей у жінок-злочинниць відбувається значно частіше, жінки переживають цю подію більш хворобливо. Злочинниця, у якої сім'я збереглася, випробовує менше утруднень, пов'язаних з улаштуванням свого життя після звільнення. Питання створення власної сім'ї, а також питання впорядкування фактичних шлюбних відносин актуальні для жінок, особливо якщо є неповнолітні діти. Протягом року було зареєстровано всього 2 шлюби. На сімейний стан злочинниць впливає вік: майже дві третини осіб у віковій групі 18-25 років в шлюбі не перебували; дещо краще положення складається у вікових групах від 26 років і старше, де майже кожна друга із злочинниць перебувала в шлюбі. Серед засуджених, які перебували в зареєстрованому шлюбі, найбільш благополучними були особи у віці 36-45 років.

У 71 % жінок, що вчинили злочини проти здоров'я і життя осіб, були неповнолітні діти, у тому числі й від попередніх браків, 8 % з них були позбавлені батьківських прав відносно своїх дітей як до здійснення ними злочину, так і після. У чверті з опитаних засуджених за цей вид злочину діти знаходилися в дитбудинках і інтернатах, трохи більше третини – у родичів потерпілого. У 43 % злочинниць, що вчинили злочини проти власності, пов'язані з насильством, були на утриманні неповнолітні діти. 12 % з цієї категорії засуджених були позбавлені батьківських прав відносно одного або всіх дітей.

Традиційним у сучасній кримінальній психології є підхід до вивчення психологічних особливостей злочинниць, заснований на вивченні розбіжностей між злочинницями та законотримачими громадянами на рівні окремих психологічних властивостей особистості. Його використання дозволяє побудувати узагальнені психологічні характеристики злочинниць різної кримінальної орієнтації: корисливих, насильницьких, корисливо-насильницьких [7].

Вивчення особливостей особистості жінок-злочинниць дозволило виявити наявність певної залежності між їх особистісними особливостями та характером скоєного злочину [8]. Так, у жінок, які скоїли корисливі злочини, переважними рисами характеру є гіпертимність, тривожність, вони нездатні застрягати на негативних переживаннях, зберігають активність навіть в умовах ізоляції від суспільства, аналізуючи своє минуле життя та скоєний злочин, вважають, що їх згубила випадковість - цю категорію злочинниць відрізняє високий рівень емоційної стійкості та лише часткова десоціалізація – вони прагнуть зберегти соціальні, зокрема, родинні зв'язки.

У жінок, які скоїли корисливо-насильницькі злочини, максимально виражені такі риси характеру як демонстративність, тривожність, їм властиві різкі зміни настрою, а також добра емоційна пам'ять. Цій категорії злочинниць властивий конформізм, їх головне життєве правило – чинити як всі, думати як всі, при цьому вони намагаються, щоб у них було все – від одягу до світогляду – стандартним, тобто виражало думку більшості. Можливо припустити, що свій криміногенний потенціал у цієї групи зло-

чинниць проявляється у зв'язку із досить низькою здібністю до самокерування.

У жінок, які скоїли насильницькі злочини, зокрема вбивства, домінують педантичні, дистимічні, застрягаючі риси характеру. Результати дослідження свідчать, що найбільш суттєвим у структурі особистості цієї категорії жінок є фактор, який визначається як депресивна тенденція, поганий настрій, емоційна чутливість, готовність до гнівнього збудження, бурхливе реагування на незначний подразник.

На жаль, використання стандартизованих тестів, таких як ММРІ, тест Р. Кеттела, Леонгарда-Шмішека, не дозволяє отримати індивідуальні розбіжності злочинців, особливо, якщо відсутня так звана «жіноча» форма опитувальника. Крім того, узагальнені результати тестування не дозволяють виявити особливості індивідуальної картини світу, індивідуальної свідомості злочинців, які визначають відношення до дійсності, до скоєного злочину, реальну оцінку скоєного.

Разом із тим, тривале перебування в місцях позбавлення волі, спілкування та взаємодія з різними категоріями засуджених суттєво впливають не тільки на психологічні особливості злочинниць, але й на ціннісні орієнтації, оцінку власного вчинку та суб'єктивної думки щодо скоєного злочину.

При обробці й аналізі відповідей злочинниць на анкету звертає на себе увагу той факт, що тільки біля третини тих, хто брали участь в анкетуванні, давали розгорнені письмові відповіді, решта групи анкетованих намагалася письмові відповіді звести до мінімуму, відповідати односкладово, економно, при цьому коментуючи вголос відповідь на кожне питання. Таку вербальну поведінку можна пояснити як посттравматичний наслідок, викликаний психологічним навантаженням, що виникає під час досудового слідства, розгляду справи в суді, знаходження в місцях попереднього ув'язнення і позбавлення волі. У анкетованих присутні негативні психічні стани, недовір'я, негативізм, образа на несправедливе вирішення питання, на чинник ізоляції від суспільства, невіра в свої сили і можливість захистити себе в дефіцитарних і кризових умовах місць позбавлення волі.

Аналіз результатів відповідей на питання анкети: «Хто міг допомогти Вам усунути обставини, які привели до здійснення злочину?» дає можливість зробити висновок, що усунути обставини, які привели до здійснення злочину, не міг ніхто, тобто злочин був неминучим у 45,5 % опитаних; вважали, що усунути обставини, які привели до здійснення злочину, можна було за допомогою родичів і близьких 31,5 % опитаних. Так, наприклад, анкетована Н., 43 років, скоїла вбивство власного чоловіка, з яким прожила в шлюбі 14 років. Раніше разом з чоловіком вони працювали в Тюменській області. Після переїзду на Україну поселилися в сільській місцевості у матері чоловіка. Мати чоловіка зловживала спиртними напоями, виготовляла саморобні спиртні напої і продавала їх. Оскільки проживали вони разом, мати чоловіка схилила його до вживання спиртних напоїв, висміюючи його відмову від вживання спиртного як слабкість. Чоловік знайти стабільну роботу не зміг, перебивався випадковим заробітчанством і поступово втягнувся в побутове пияцтво. На неодноразові прохання Н. дільничний проводив з чоловіком бесіди, які ніяк

на нього не впливали. Перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння чоловік Н. бив її, ревнував. Під час однієї з сварок, яка переросла в обопільну бійку, Н. завдала удар чоловіку маленькою чавунною сковорідкою в область голови. При цьому вона затверджує, що не пам'ятає того, що відбулося повністю, і вважає, що свекруха, яка знаходилася там же, могла запобігти як цьому злочину, так і не схилити її чоловіка до пияцтва, яке змінило відносини в сім'ї і привело до конфлікту і злочину.

Звертає увагу той факт, що у 14 % вибірки випробовуваних є співучасники; примітно, що такими є родичі, у тому числі в 2,7 % випадків – діти самих злочинниць. Наприклад, анкетована В., 46 років, скоїла вбивство чоловіка і свекрухи разом із своїм молодшим неповнолітнім сином. Син направлений для відбування покарання в Курязьку виховну колонію.

На думку опитуваних злочинниць органи влади (у тому числі міліція) тільки в 9,5 % випадків змогли б усунути обставини, які призвели до здійснення злочину, а саме – звертання за допомогою і захистом в міліцію жінок, які згодом скоїли злочин, залишилися без відповіді, оскільки сімейні скандали і сварки часто залишаються поза увагою правоохоронних органів. Такий же відсоток опитуваних вважали, що їм могли надати допомогу друзі чи випадкові свідки. За матеріалами співбесіди і даних вироків, жертвою злочину частіше за все стають близькі люди – чоловіки, співмешканці, родичі – 76 %, тоді як просто знайомими, сусідами були тільки 17,3 %, а кількість випадкових потерпілих складає 6,7 % (у віковій групі до 26 років).

Аналіз результатів відповідей на питання анкети: «Чи міг в таких умовах опинитися чоловік і поступити так само, як Ви?» показав, що жінки вважають, що гендерні відмінності не впливають на поведінку в ситуації насильницького злочину, тобто чоловіки діяли б аналогічно, вважають 87 % опитаних, і лише 5 % вважають, що чоловік в даній ситуації поступив би інакше.

Самим складним для досліджуваних виявилось питання: «Що вплинуло на час і спосіб здійснення злочину?». При аналізі відповідей на це питання необхідно враховувати, що опитувані часто вказували декілька чинників, які впливали на час і спосіб здійснення злочину. Пріоритетним чинником є стан алкогольного і наркотичного сп'яніння – його виділили 24,5 % опитаних. За результатами вивчення додаткових матеріалів дослідження виявлено, що в стані алкогольного сп'яніння знаходилося 75,8 % потерпілих і 61% з опитаних злочинниць, що скоїли вбивство.

Другим чинником, що впливає на спосіб здійснення злочину, 42 % випробовуваних вважають нерозв'язні життєві обставини (фізичний вплив з боку потерпілого, психічний вплив, постійні сварки і конфлікти, неприязні відносини, підбурювання, вплив оточуючих, необдуманість власних дій). Частково з бесід, частково з додаткових матеріалів було з'ясовано, що вбивство відбулося вдома, де проживали і вбивця, і потерпілий в 70 % випадків, причому вбивство чоловіка (співмешканця) не планувалося наперед, а було викликане тривалими знущаннями, побоями з боку потерпілого. За місцем проживання вбитого відбулося вбивство в 21,7 % випадків. При цьому воно, за словами злочинниць, було викликане протиправними діями потерпілого і носило, з їхньої точки зору, характер самоза-

хисту. Окрім вчинків жертви, які спровокували злочинні дії, можна говорити і про міцні стереотипи насильницької поведінки, які породили імпульсну, афектно обумовлену агресію в умовах несподівано виниклого загострення міжособових відносин – 37 % потерпілих були раніше судимі. Аналіз представлених матеріалів дозволив виявити, що тільки 11,9 % злочинів задалегідь планувалося та обговорювалося із співучасником вбивства.

Третім чинником, що впливає на час і спосіб здійснення злочину, 12 % опитаних назвали негативні психічні стани (стрес, афект, депресія, запальність).

Наприклад, засуджена З., 27 років, вчинила вбивство свого співмешканця. Батьки З., разом із молодшою сестрою виїхали до Росії, де їм була надана робота. В будинку залишилася З. разом з чоловіком. Після невдалої вагітності З. чоловік пішов з сім'ї, мотивуючи це тим, що йому потрібна здорова дружина, яка може народити йому дитину. З. переживала те, що трапилося, свою раптову самотність, прагнула забути в роботі. Одного разу вона познайомилася з 42-річним неодноразово судимим П., якому після звільнення було необхідне житло. В приватному будинку З. він влаштував склад зброї, приймав своїх друзів, які вели кримінальний спосіб життя, пиячили. Під час одного із застіль, перебуваючи в стані сильного алкогольного сп'яніння, П. заявив, що він йде з друзями, оскільки його чекає нова знайома, з якою він збирається оформити шлюб, з огляду на те, що вона чекає дитину від нього. З. сказала, що не дозволить П. піти з дому і зупинить його будь-яким способом. П. став збиратися, голосно коментуючи свої дії і висміюючи З. з друзями. На порозі дома він відштовхнув З. ногою, вона скотилася зі сходів, забилася, стала плакати. На прохання З. повернутися, П. відповів нецензурною лайкою. З. пішла в будинок, узяла з тайника обріз і застрелила П.

Ще одним чинником, що впливає на час і спосіб здійснення злочину, 9 % випробовуваних назвали вплив середовища (друзі, підбурювання сусідів і родичів, азартна гра). Нетиповими чинниками, що впливають на час і спосіб здійснення злочину, 4,5 % випробовуваних назвали вечірній час, вказівку керівництва, невпевненість у завтрашньому дні, цікавість.

На питання: «Які обставини не були враховані при розгляді справи і чому?», відповіді досліджуваних були самими розгорненими, тому групування відповідей ускладнене. Вважають, що при розгляді справи всі обставини були враховані 18,5 % опитаних, а 6 % опитаних впевнені, що жодна пом'якшувальна обставина не була врахована судом. Майже 37 % опитуваних зазначили, що були порушені їх права при розслідуванні і розгляді справи в суді (не проводилася експертиза, не враховувалися результати експертиз; не враховувалися свідчення свідків і співучасників; явку з повинною; відсутність матеріального збитку та ін.); 18 % опитаних вважають, що при розгляді не була врахована протиправна поведінка потерпілого (залякування, самооборона, стан сп'яніння); не було враховано сімейний стан, стан злочинниць, матеріальне положення і наявність утриманців на думку 11,5 % опитаних.

Те, що не враховувався їх психічний стан і стан здоров'я при розгляді справи в суді, відзначають 6 % опитаних. Наприклад, засуджена Л., 34 років, скоїла вбивство свого співмешканця. Після двох невдалих браків Л. зустрі-

ла свого однокласника М., який допоміг їй з переїздом і ремонтом квартири. Л. мала двох неповнолітніх дітей. Між молодшим 10-річним сином Л. і її однокласником встановилися довірчі відносини. М. скаржився на свою самотність, на бажання мати сім'ю і прагнення про когось піклуватися. Після трьох місяців сумісного життя Л. продала свою квартиру і разом з дітьми переїхала в 3-х кімнатну квартиру М. Пізніше виявилося, що М. був двічі судимий, не працював, грав в азартні ігри, мав борги. Почалися сварки, оскільки М. всі гроші, які заробляла Л., забирав, діти часто голодували. Після чергового програшу М. забрав для продажу даровані на день народження дитині подарунок і зимові речі. Дочка Л. побачила це і спробувала перешкодити йому. М. став бити дівчинку. На її крик з кухні вийшла Л., побачила скривавлене обличчя дочки і кинулася їй на допомогу. Із слів Л., вона не пам'ятає, як вона убила М., але за матеріалами справи Л. вчинила вбивство кухонним ножом, який знаходився у неї в руках,

коли вона вибігла з кухні. Не дивлячись на прохання адвоката, психічний стан Л. у момент здійснення злочину досліджено не було.

Відношення до скоєного злочину, до відчуття вини у злочинниць має певну динаміку протягом строку відбування покарання. За результатами дослідження виявлено наявність великої кількості осіб (майже 50 %), які не визнають себе винними, або визнають вину лише частково, вважають себе винними 48,5 % опитаних. Згодні з вироком – 33,5 % злочинниць, категорично не згодні – 55 % опитуваних жінок.

Отже, результати дослідження дозволяють зробити попередній висновок, що насильницькі злочини, скоєні жінками, носять ситуативний характер і, як правило, є спонтанною реакцією на постійне притягання і знущання з боку чоловіків, або співмешканців, тобто свою злочинну поведінку жінки пояснюють зовнішніми обставинами.

Таблиця - Показники рівня суб'єктивного контролю

Показники шкал інтернальності в сферах	Середнє значення		t-критерій Стюдента
	Експериментальна група	Контрольна група	
Досягнень	0,7672	3,3011	0,7941
Невдач	- 1,4987	7,3988	1,8867
Сімейних стосунків	- 3,9987	0,8131	2,1187
Виробничих стосунків	3,9989	5,5567	0,6526
Міжособистісних стосунків	- 0,5006	4,7998	3,8001
Здоров'я та хвороби	0,8646	2,1998	1,0421
Загальний показник інтернальності	3,4209	18,6767	2,1008

Таким чином, короткий аналіз показників рівня суб'єктивного контролю (таблиця) дозволяє стверджувати, що власні досягнення, удачі, достоїнства злочинниць вважають результатом везіння, допомогою та втручанням інших людей, в кращому випадку – щасливою долею, або, навіть, Божим провидінням. Вони вважають себе нездатними вирватися із звичного кола спілкування, тому легше засвоюють пасивну поведінку, а в умовах місць позбавлення волі також легко сприймають норми злочинної субкультури. Скоєний ними злочин витісняється із свідомості й заважає побудові несуперечливого та однозначного образу світу й самої себе. Події злочину, а також розгляд його в суді наділяється негативними рисами у більшості злочинниць. Тим самим, адекватне сприйняття та оцінка власної злочинної поведінки деформуються. Невипадково значна частина злочинниць вважають, що в їх ізоляції від суспільства винні несправедливі закони, недосконала правова система, а не вони самі. По суті, вони вважають себе жертвою цієї правової системи.

Аналіз результатів, отриманих при застосуванні методики Д.О. Леонтьєва «Ціннісний спектр», дав можливість побачити особливості трансформації суб'єктивної думки злочинниць щодо себе та скоєного злочину: «необхідність майбутнього» припускає розподіл людей за типами «ми-вони», при цьому відбувається ідентифікація себе із злочинницями, що в свою чергу, виправдовує покарання, звинувачуючи у всіх обставинах, які сприяли скоєнню злочину, різні зовнішні об'єкти, але не власну поведінку,

тобто злочин наділяється менш виділеним негативним змістом. Тому злочинниця вдається зберегти в безпеці власний образ «я». Зазначимо, що уявлення про майбутнє в контрольній групі реальні, і навіть дещо ідеалізовані, вибір варіантів поведінки значний і відповідає моделі правової реальності.

Насторожує зменшення вибору можливих варіантів поведінки злочинниць при оцінці й прийнятті різноманітних рішень у правовій сфері. Так як після відбування покарання злочинниця буде спиратися на вироблені в місцях позбавлення волі уявлення про справедливе, правильне, яке не завжди співпадає з нормативно встановленим.

Висновки.

1. Прискорення ритму життя під час трансформації суспільства сприяє росту особистісної напруги, тривоги, агресії, що призводить до появи процесу руйнування старих моделей поведінки жінок. Неможливість швидко сформувати нові моделі поведінки веде до порушення рівноваги між громадськими (суспільними) інтересами та особистісними потребами та інтересами жінок. При цьому підвищується не тільки соціальна активність жінок, але й формується досить високий рівень маскулітності. У кримінальній сфері це призводить до росту агресивності і, як наслідок, росту тих злочинів, як вважалися чоловічими – вбивства, тілесні ушкодження, грабежі, розбої та ін.

Звертає на себе увагу той факт, що при скоєнні цих злочинів жінки ретельно добирають знаряддя злочину та його виконавців (співучасників), про що свідчить кількість

вбивств, які кваліфікуються як вчинені на замовлення.

У своєрідних формах виявляються у жінок правовий нігілізм, негачивне відношення до моральних та юридичних норм, та заборон, які в них містяться. Жінкам у багатьох випадках легше, по крайній мірі, на рівні самооцінок, знайти моральне виправдання відступів від вимог правових норм.

2. В юридичній та психологічній літературі неодноразово відмічалася суттєва різниця між злочинністю жінок та чоловіків. Структура жіночої злочинності не повторює чоловічу: вона специфічна і певною мірою визначена видами злочинів, які найбільш часто скоюються жінками. Соціальні, психологічні, фізіологічні особливості, які властиві жінці, відбиваються на засобах та способах вчинення насильницьких злочинів. Вагомим криміногенним фактором, що впливає на скоєння жіночої вбивства, тілесного ушкодження є тривала психотравмуюча ситуація. Вбивства, які скоюються жінками в результаті внутрішньої сімейної агресії, є результатом домашніх сварок, вони скоюються «в момент емоційного вибуху». Жінка – жертва насилля з боку чоловіка протягом багатьох років – несподівано використовує фізичну силу, вбиваючи чоловіка – джерело цього насилля. Під час відбування покарання має місце динаміка думки злочинниць про ситуацію злочину та оцінювання його наслідків. Потребує об'єктивне розв'язання справи слідчим та суддею.

3. Загальними рисами психологічних моделей поведінки жінок-жертв насилля в сім'ї є: тенденція звинувачувати самих себе, почуття сорому та приниження, бажання приховати факти жорстокого поводження від оточуючих, близьких, родичів, а також почуття «потрапляння в пастку». Багато жінок соромляться прохати про допомогу чи навіть відчувують страх, так як їх попереднє прохання про допомогу не було задоволено ні працівниками міліції, ні родичами. Таким чином, побутові злочини, скоєні жінками, є типовими і мають найбільшу питому вагу серед насильницької жіночої злочинності. Це свідчить про наявність проблеми прихованого побутового насилля, на яке жінка відповідає насильницькими діями, що, в свою чергу, потребує певного комплексного експертного дослідження особистості учасників злочину та ситуації злочину.

4. Правопорушення не є випадковим фактом біографії злочинниці, породжуючись певним характером взаєностосунків між людьми, в сім'ї. Насильницькі злочини жінки частіше за все скоюють стосовно близьких (чоловіки, співмешканці), які зловживають спиртними напоями, по-

водяться агресивно, грубо, провокуючи своїми діями здійснення злочину. Нерідко при розв'язанні тривалої конфліктної ситуації в сім'ї тільки випадкові обставини вирішують, хто стане потерпілим в такій ситуації. Злочинниці вважають, що при розгляді справ не враховуються такі обставини, як самооборона, загрози і протиправна поведінка потерпілого, сварки, конфлікти, рукоприкладство, зловживання алкоголем і наркотиками в сім'ї. У жінок, які скоїли злочини проти життя та здоров'я, відбувається засвоєння насильницьких норм поведінки, а отже – схильність вдаватися до агресивних способів – бійок, сварок як до виходу з різних конфліктогенних ситуацій, тобто у жінок, що скоїли злочин проти життя і здоров'я осіб, формуються й закріплюються агресивні стереотипи поведінки і невміння встановлювати доброзичливі відносини з іншими людьми, у тому числі і з близькими.

Після закінчення тривалого строку покарання озлоблена, агресивна та знесилена жінка повертається в суспільство, де її ніхто не чекає – скоїти новий злочин?

ЛІТЕРАТУРА

1. Ломброзо Ч., Ферреро Г. Женщина преступница и проститутка. – Ставрополь: Изд-во А.А. Торбы, 1991. – 224 с.
2. Антонян Ю.М. Преступность среди женщин. – М.: Российское право, 1992. – 253 с.
3. Самовичев Е.Г. К методологии криминалогического анализа // Личность преступника: методы изучения и проблемы воздействия. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1988. – С.15-19.
4. Бартол К. Психология криминального поведения. – СПб., 2004. – 352 с.
5. Леонтьев Д.А. Тест смысложизненных ориентаций. – М.: Смысл, 1992. – 16 с.
6. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: Учебное пособие. – Самара: Издат. дом «БАХРАХ-М», 2000. – 672 с.
7. Антонян Ю.М., Голубев В.П., Кудряков Ю.Н., Бовин В.Г. Некоторые отличительные психологические черты личности преступника // Личность преступника и предупреждение преступлений. – М., 1987. – С.13-21.
8. Шевченко Л.О. Дослідження особистісних особливостей жінок-злочинниць: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Ун-т внутр. справ. – Харків, 1996. – 24с.

Надійшла до редколегії 28.02.2005

ШЕВЧЕНКО Л.А. ИЗМЕНЧИВОСТЬ СУБЪЕКТИВНОГО МНЕНИЯ ПРЕСТУПНИЦ ОБ ОСУЩЕСТВЛЕННОМ ПРЕСТУПЛЕНИИ ВО ВРЕМЯ ЗАКЛЮЧЕНИЯ

Рассмотрено субъективное мнение осужденных, осуществивших убийство вследствие насилия в семейных отношениях.

SHEVCHENKO L.A. VARIABILITY OF SUBJECTIVE OPINION OFFENDRESS ABOUT THE CARRIED OUT CRIME DURING THE CONCLUSION

The subjective opinion condemned, carried out murder owing to violence in family relations is considered.

08386 - передплатний індекс наукового журналу **“Право і безпека”** на 2005 рік